

Pred šestdesetimi leti

Napad na utrjeni nemški postojanki v Selcih in Železnikih (2. del)

Muzejsko društvo Železniki
Skupina za zgodovino NOB

Vprašanje, kako prehraniti operativne in zaledne enote 9. korpusa, ki so v letu 1944 narasle na 11 000 ljudi, je postalo z vsakim dnem težavnejše. Območje, na katerem so delovale njegove enote, je bilo samo po sebi pasivno in pridelek ni zadostoval niti za potrebe tamkajšnjega prebivalstva, celo brez pogostih roparskih pohodov sovražnika. Prav okto-brska ofenziva pa je bila tista, ki je spravila prebivalstvo osvobojenega ozemlja v še težavnejši položaj. Takrat je sovražnik pobral vse, kar se je dalo odnesti, odgnati ali odpeljati. Požgal je na stotine hiš in gospodarskih poslopij.

Enote 31. divizije 9. korpusa so se jeseni 1944 oskrbovale v pretežni meri iz Dolomitov. Hkrati z oskrbovalno je bila potrebna vojaška akcija. Redki so bili primeri, da tu ni prišlo do spopada z domobranskimi enotami. Tako so v prehranjevalne akcije morali pošiljati ne le intendante, vključno z manjšo enoto, pač pa cele bataljone in cele brigade s štabi na čelu.

Mnogo lažje dostopna je bila hrana v gorenjskem kotu v okolici Bohinja in Bleda. Tu pa je bila prisotna druga, skoraj nepremagljiva težava, in sicer kako prepeljati večje količine hrane preko Jelovice, preko Selške doline na osvobojeno ozemlje Cerkljanskega. Edina vozna pot, ki je omogočala večji transport, je vodila preko Dražgoš, Češnjice, Železnikov, Farjega Potoka in naprej na Cerkljansko. Na tej poti pa je bila prisotna ovira, obstoječa sovražna postojanka v

Železniki pred napadom.

Železnikih, in prav ta je onemogočala boljše oskrbovanje iz še sorazmerno bogatih vasi v tem predelu.

Poglavitni vir hrane 9. korpusa je bila v tem času tako Vipavska dolina in Furlanija. Velika oddaljenost in stalen nadzor, zlasti pri prečkanju mostov, je bila tudi na tej relaciji velika, vendar ne nepremostljiva ovira. Iznajdljivost intendantov jo je najverjetneje uspešno reševala. Razmere pa so se bistveno spremenile v septembru in oktobru, zlasti pa v sredini novembra, ko je v Vipavsko dolino nepričakovano prišla celotna 71. divizija sovražne vojske in se naselila po vseh večjih vipavskih vaseh. Z njenim prihodom je sovražnik začasno prevzel celoten nadzor nad dogajanjem in mu ni bilo težko preprečiti vsakega transporta pa tudi hrane iz Vipavske doline, prek Trnovskega gozda in naprej. To pa je pomenilo, da bo odslej Gorenjska morala priskrbeti hrano ne le za operativne enote kot doslej, ampak tudi za bolnice in ostale zaledne enote 9. korpusa. Če pa se hoče to doseči, je nujno vzpostaviti kolikor toliko zadovoljiv transport, ki mu je ovira postojanka v Železnikih, zato naj se osvoji in uniči. Ta naloga je bila že večkrat izpostavljena in načrtovana, večkrat tudi izvajana, toda doslej neuspešno, kljub velikemu številu žrtev. V tem je bil ves pomen te postojanke in zato je bil napad nanjo neodločljiv. Železniki so v tej situaciji zagotovo imeli večji pomen za partizanske enote kot za sovražnika. Oboji pa so zasledovali isti, vendar nasprotni cilj. Če so partizanske enote potrebovale prost prehod, je bila naloga sovražnika prav preprečitev tega. Železniki so bili torej tista točka, na kateri so se srečevali interesi obeh strani.

Postojanka v kraju je bila po napadu v januarju 1944 dodatno utrjena. Locirana je bila na dveh mestih na Racovniku, na Placu pa zdaj že v treh stavbah in cerkvenem zvoniku. Tako zvonik kot Levičnikova hiša s stolpom sta pomenila zelo učinkovito utrjeno opazovalnico in odporno točko. Od tu so držali pod nadzorom obe pobočji v kraju in vse prehode znotraj naselja. Vse postojanke so bile varovane z ograjami iz bodeče žice, španskimi jezdec, bunkerji in prehodno s strelskimi jarki. Postojanka pri Mucku na Racovniku je bila zdaj oskrbljena že s tremi bun-

Utrjena postojanka v prosvetnem domu.

kerji. Bunker pred Lenartovo hišo in zdaj še novi Za mlecjem sta bila napol zemljanki, napol grajena iz brun, pokrita sta varovala postojanke vsak iz svoje strani. Eden vzdolž Racovnika v obeh smereh, drugi iz smeri Zamlečja. Ta je varoval postojanko s čelne strani. Bunker, naslonjen na samo postojanko, grajen iz brun in zagatnice peska, pa je varoval neposreden vstop v postojanko, smer iz Zamlečja in po Racovniku navzgor. Bunker pred prosvetnim domom je bil dograjen še z betonsko varovanim dostopom od glavnega vhoda v postojanko do bunkerja. Postojanka v župnišču je bila okrepljena še z zadaj stoječo Nacetovo hišo. Iz tega razloga so iz nje izselili vse stanovalce, jo utrdili, jo povezali z vkopanim hodnikom in tako je postala neke vrste predstraža v smeri Gase proti Žnidarju. Okrepljena je bila še z bunkerjem na župnijskem vrtu. Tudi ta je bil napol zemljanka, ograjen z bruni in peščeno zagato, vendar odkrit, pripravljen za ogenj iz minometa. Sredi novembra 1944 tik pred napadom je posadka postojanke štela 52 mož zrelih let, med njimi tudi pet Slovencev, enega Francoza in enega Italijana, oboroženih z enim težkim in dvema lahkima minometoma, dvema težkima in sedmimi lahkimi strojnimi ter drugim lahkim pehotnim orožjem. Nekatere stavbe so bile varovane z dvojnim zidom, vse pa močno utrjene. Obrambna sposobnost stavb se je v primerjavi s prejšnjim napadom le še povečala in tako postala še težje premagljiva.

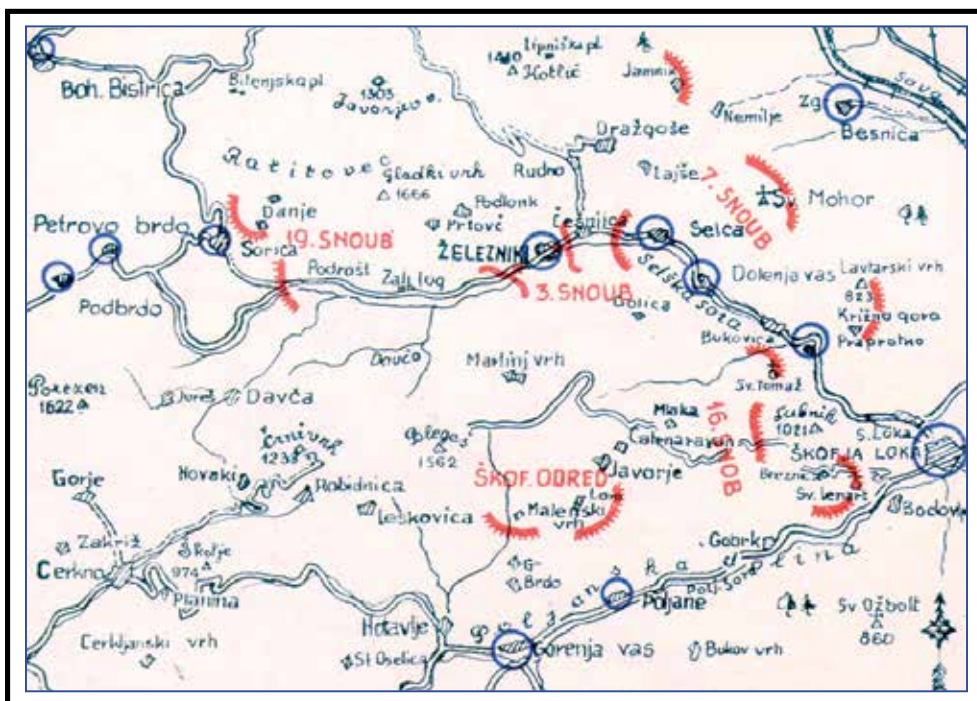
Del posadke postojanke v Železnikih v l. 1944.

Prednosti in pomanjkljivosti lege Železnikov z vidika napada oziroma obrambe so bile že omenjene. Pomanjkljivost je vsekakor omejena možnost napada iz več strani hkrati in omejena uporaba in učinkovitost težkega orožja. Prednost pa je v tem, da so bili Železniki kot zadnja postojanka ob osvobodnem ozemlju neke vrste slepa ulica in je bilo resno intervencijsko pomoč sovražnih enot pričakovati le iz ene smeri, tj. iz Škofje Loke, čeprav tudi druge strani niso bile zanemarljive. Najmanjša nevarnost

je napadalcem grozila iz zgornjega konca doline, ki je bil v pogledu prehodnosti praktično mrtev. Lega kraja z vidika obrambe je bila ugodna tudi za branilce, saj je nevarnost napada grozila le iz dveh smeri, na kateri so osredotočili sile obrambe, pobočja pa so bila – neprimerna za napad – dokaj varna. Sicer pa so jih imeli pod nadzorom tako iz cerkvenega zvonika kot iz utrjenega stolpa na Levičnikovi hiši.

V sosednjih postojankah se je zadrževalo omejeno število žandarmerije, policije in graničarjev: v Selcih okrog 40, v Dolnji vasi – nova postojanka na mostu – okrog 30, pri mostu na Praprotnem le okrog 20, v Sorici okrog 15 žandarjev in 60 graničarjev in na Petrovem Brdu okrog 50 graničarjev. Posadke vseh teh postojank pa okolici niso predstavljale resnejše nevarnosti, ker niso imele značaja operativnih enot in zunaj svojih zadolžitve izven postojank niso delovale.

Konec novembra se je nemška 71. divizija, nastajena v Vipavski dolini, od tam umaknila. S tem je

Situacijski načrt napada.

 sovražnikova postojanka

 naše enote v napadu
 naše enote v obrambi

0 1 2 3 4 5 10 km

bila možnost oskrbe iz tega dela ponovno mogoča in vzpostavljena. Vendar je bil sklep o uničenju postojanke v Železnikih že sprejet in je ostal v veljavi.

Naši so predvidevali, da Železnikov ne bo težko osvojiti. Sicer močno postojanko so sestavljali ljudje, ki so jih domačini smatrali za dokaj miroljubne, kako tudi ne, saj njihovim očem ni bilo prikrito, kar se je v kraju dogajalo, saj je bilo delo za partizane očitno, kraj sam pa je dobil naziv "Mala Moskva". Pa se je izkazalo drugače. Čeprav starejši, so se izkazali kot dobri borci, v obrambi napada niso niti malo popustili. Ocena ni vzdržala. Napadalci so uporabili izkušnje iz prejšnjega napada.

Naše enote so se pripravile povsem drugače kot na napad v januarju. Bolje so poskrbele za zavarovanje na vseh straneh doline, s čimer naj bi preprečile vsako presenečenje. Poleg topa in minometov so imele na razpolago dovolj učinkovitejšega orožja za obleganje – piatov, par topov, protitankovskih pušk in razstreliva. Enako kot prej so predvidevali, da Nemci po padcu postojanke ne bodo obnovili, saj je bila ta zadnja, ki je bila zažrta v osvobodeno ozemlje.

Štab korpusa je za napad na Železnike skupaj z zavarovanjem predvidel in izbral zelo močne sile. Poleg Gradnikove brigade, ki ji je bila naložena teža napada, naj bi v operaciji sodelovale še Vojkova in Prešernova brigada iz 31. divizije, Kosovelova brigada iz 30. divizije, del korpusnega topništva, divizijski inženirski bataljon in Škofjeloški odred. Vse te enote so združevale okoli 2 300 borcev. Poleg osnovne oborožitve so bili oboroženi še z 31 težkimi, 142 lahkimi strojnimi, 71 brzostrelkami, 4 težkimi in 9 lahkimi minometi, 24 protitankovskimi puškami, 2 piatoma in 1 topom.

Pri neposrednem napadu na postojanko v Železnikih naj bi delovala le 2. in 3. bataljon Gradnikove brigade. 1. bataljon naj bi demonstrativno napadel postojanko v Selcih, Kosovelova brigada je imela nalogo zavarovanja proti Sorici in Petrovemu Brdu, Škofjeloški odred proti Poljanski dolini, s tem da je posedel grebene med Selško in Poljansko dolino, Vojkova brigada naj bi zavarovala prehode na liniji

Top na položaju.

Breznica–Sv. Tomaž v smeri Škofja Loka, Prešernova brigada pa vse od Križne Gore do Jamnika, s čimer bi zavarovala dohode tako iz Škofje Loke kot iz Kranja.

Zadnje dni pred napadom je Gradnikova brigada bivakirala v Leskovici. Od tu so vsi trije bataljoni krenili proti Železnikom in Selcem. 1. bataljon naj bi polkrožno zasedel položaje ob postojanki v Selcih in jo navidezno napadel. Njegove enote so se postojanki približale in posedle položaje na severnih pobočjih Zaverna in južnih pobočjih Sv. Križa. S tako zasedbo naj bi zavarovali napad v Železnikih pred morebitnim vdorom iz smeri Selc. 2. in 3. bataljon sta se postojanki v Železnikih približevala prek Martinj Vrha. Tu sta se ločila in pot nadaljevala ločeno vsak proti svojemu odrejenemu položaju: 2. bataljon v sektor zahodno od Trnja, smer Gorenji konec, 3. bataljon pa v sektor vzhod, smer Racovnik. Od vseh enot je bilo za napad določenih le kakih 20 odstotkov moštva, vsi ostali so bili razporejeni v zavarovanje.

Bataljona sta z napadom pričela s triurno zamudo, čeprav sta v svoj sektor prispela pravočasno. Preden so pričeli z napadom, so pregledali teren in se prepričali, da sovražnik, ki bi mogel kakorkoli vplivati na potek napada, ni prisoten. S prihodom pa je zamujalo tudi težko orožje. Pravi napad se je tako začel z zakasnitvijo, šele ob polnoči. Do jutra je bilo za napadalce premalo časa, da bi lahko dosegli kak vidnejši uspeh. Borci 2. in 3. bataljona so zasedli hiše v bližini postojank, do teh pa, čeprav so bile

le nekaj deset metrov oddaljene, zaradi žičnih ovir in močnega zapornega ognja niso uspeli priti. Sovražnik se je nepričakovano hitro odzval ne samo z ognjem iz strojnic, učinkovito je v obrambo posegel tudi z minometi. Ozka dolina, v njej pa toliko borcev, zato skorajda ni bilo mogoče zgrešiti in zadevati v prazno. Posebno nevaren in učinkovit je bil ogenj iz cerkvenega zvonika, ki je imel v oblasti vse prehode med hišami, pa tudi na širšem območju. Proti temu orožju, ki je na začetku mrtvičil ves napad, pa ni bilo ustreznega protiorožja, ker so topničarji s prihodom zamujali.

Nesrečen slučaj je hotel, da je že kmalu po pričetku napada v bližino komandnega kadra, ki si je hotel od blizu ogledati učinek partopa, padla sovražna mina. Ranjeni so bili skoraj vsi tam stoječi. Posledice so se odrazile takoj. 2. bataljon je v napadu popustil, tako do jutra ni dosegel vidnejših uspehov. Z nasprotni strani proti Racovniku je napadal 3. bataljon. Tja je prispel že okrog 10. ure zvečer. Kljub silovitemu sovražnikovemu ognju se mu je posrečilo že prvo noč streti odpor v delu postojanke na Racovniku. Najprej so osvojili bunker pred Lenartovo hišo, kmalu zatem pa je padla še postojanka pri Mucku. Napadalcu so jo napadli s hrbtne strani, tam, kjer so branilci najmanj pričakovali. Iz Egrovega hleva, ki je bil takoj zadaj za postojanko, so namekali otepe slame in jo zažgali. Ogenj se je razširil na poslopje postojanke in posadka jo je bila primorana zapustiti. Zanimivo je, da bunker Za mlečjem v obrambi postojanke sploh ni bil aktiviran. Odslej je bil napad usmerjen le še na postojanko pri Levičniku. Močan zaporni ogenj je napadalcem preprečil še večji uspeh. Z dnem sta oba bataljona z napadom prenehala in se umaknila, 2. bataljon v Gorenji konec, 3. bataljon pa na severno stran pobočja Špika. Štabom je bil še živo v spominu primer 2. bataljona Prešernove brigade iz januarja 1944, ko so ga Nemci nepričakovano stisnili v klešče in mu prizadejali velike izgube. Tudi tokrat se štab ni preveč zanesel na uspešnost zavarovanja in je zato sklenil napadati le ponoči, podnevi pa so enote premestili zunaj območja napada.

Jože Mohorič - Niko, borec Gradnikove brigade.

Jože Mohorič – Niko (Čečkov iz Podlonka), borec 1. bataljona Gradnikove brigade pripoveduje: *V tej enoti so bili poleg mene še: Gabrijel Benedičič (Jeralov s Studenega), Jože Florjančič - Leopard, spomeničar 41, Lojze Nastran (Urbanov iz Bukovščice), vsi pripadniki čevljarških delavnic, ki so bile v jeseni '44 ukinjene, tam zaposleni pa razporejeni v razne bojne enote. Za nami so bili turobni jesenski dnevi. Narava je navrgla kakih 30 centimetrov snega. Vlažen mraz je silil v kosti. Tiste dni smo bivakirali v vasi Robidnica, od koder smo krenili na pohod. Stali smo v vrstah, ko je pristopil komandant bataljona Horvat in nam povedal, da gremo v napad na neko postojanko, na katero, ni povedal. Hrabril nas je in nas pozival k prostovoljstvu med bombaše. Javili sta se le dve mladi dekleti. Zdaj je spremenil ton govora. Pričel je s sramotjenjem, kakšni borci da smo, da je za svobodo treba žrtev, če je potrebno tudi lastnih življenj. Dekleti nam je postavljala za zgled. Vse*

govoričenje in opazke nas niso prepričale in ostali smo pri svojem. Krenili smo na pot. Prvi cilj je bil Martinj Vrh, nato smo se podali proti Ojstremu Vrhu in naprej proti Golici. Tudi to smo prešli in se pričeli spuščati po hribu navzdol proti Selcem. Ko smo v megli zagledali sij svetlobe, komandant postane pozoren in vpraša: "Da to ni postojanka? Izgleda, da smo krenili v napačno smer." V dolino bi morali priti po neki grapi, zahodno od postojanke. Vprašuje, če je med moštvom mogoče kdo domačin, ki pozna teren. Javil sem se in tako postal vodič vse naslednje dni. Krenili smo nazaj po poti v Golico in preko sedla pri Rebu navzdol v Studensko grapo. Hoja po zapadlem snegu je bila dokaj utrudljiva. Ob izteku grape smo prišli v dolino vzhodno od vasi Studeno, jo prečkali in pri Jošku dosegli cesto. Kar po njej smo nadaljevali pot do Mlakarja. Zdaj smo že slišali detonacije iz Železnikov. Tudi meni je postalo jasno, da gremo napadat postojanko v Selcih ali pa na zavarovanje prehoda v dolino. Skrenili smo levo in po poraščenem pobočju nadaljevali pot v smeri Selc. Prispeli smo do Jelenčkove hiše. Zadaj po hribu na robu gozda smo posedli položaje. Torej zavarovanje. Bil sem strojničar. Nosil sem lahko brezo. Kot domačina me pokliče komandant bataljona in mi odredi, naj s trojko, ki ji pripadam, nadaljujemo pot k postojanki, se ji čim bolj približamo in jo napademo. Z nami je bil poslan tudi komandir čete. Po uničenju postojanke v Selcih – župnišče in kaplanija – v septembru '44 se je ta naselila in utrdila na odprtem terenu zahodno od Selc, v poslopju šole in v središču naselja v poslopju prosvetnega doma. Kot vse dotlej sta bili tudi ti dve postojanki okrepljeni z bunkerji in utrjenimi stražnimi stolpi in zavarovani s pregradami iz bodeče žice.

Skozi naselje smo se med hišami približali tisti v prosvetnem domu in jo zasuli z nekaj nabojniki iz strojnice. Takoj so ugasnili luči. Posadka je bila alarmirana. Z ognjem smo si odkrili naš položaj. Sledil je hiter umik. Krenili smo nazaj skozi naselje in se pridružili borcem na položajih za Jelenčkom. Naš napad je imel le zastrašujoč značaj.

Posadke smo opozorili le na svojo prisotnost in jih spravili v negotovost. Nemci na naše izzivanje niso odgovorili.

Na položajih za Jelenčkom je bataljon ostal le še nekaj časa, nato se je umaknil vse do Studena in posedel nove položaje po pobočjih okrog Joškove hiše. Tu smo ostali preostanek noči. Vso noč smo poslušali streljanje in detonacije iz smeri Železnikov, kar je potrjevalo srditost napada.

Zjutraj, ko se je streljanje poglelo, smo položaje zapustili in se premestili v višje ležečo vas Kališe. Tu smo blokirali vse dohode iz smeri Lajš in Jamnika, da bi preprečili morebitni prihod pomoči iz smeri Kranja. V vlogi zaščite smo vztrajali še ves naslednji dan.

Zadnjo noč napada na Železnike je naš 1. bataljon v napadu zamenjal 3. bataljon naše brigade, ki je že dve noči zapored postojanko napadal iz vzhodne strani. Pod noč smo se spustili iz Kališ proti Česnjici, prečkali Soro in po njenem desnem bregu nadaljevali pot do prvih hiš, tj. do mlina na začetku Racovnika. Racovnik je bil tedaj že očiščen. Zadnjo postojanko so Nemci opustili prejšnjo noč. Še vedno pa sta bili aktivni postojanki na Placu. Ti sta bili to noč naš cilj. Da bi varno prišli v njuno bližino, smo dobili vodiča, domačina Miha Šmida (Draboslarjevega Miha). Ta je vodil ne le našo, ampak tudi druge skupine na izhodiščne položaje za napad. Šli smo skozi Racovnik mimo opuščenih postojank vse do gasilskega doma. Tu smo posedli položaje s pogledom na most. Naša edina naloga je bila preprečitev morebitnega izpada posadke preko mostu v pobočje gozda. Čakali smo, z ognjem se nismo odkrivali.

Postojanka v prosvetnem domu je slabela. Njen odpor je bil vse šibkejši, dokler ni popolnoma pojenjal. S poružitvijo južne stene doma je bil odpor zlomljen. Branilci niso imeli več pogojev za obrambo, zato so ga zapustili. Nevarnost, da bi bili odkriti, je s tem popustila in počutili smo se dokaj varne. Večja nevarnost je bila vseskozi prisotna s strani napadalcev. Izstrelki njihovega ognja so bili slabo usmerjeni in zato nevarni šir-

šemu prostoru. Tu se je pokazala slaba stran dvo-smerne napada, saj se je dogajalo, da je ogenj ene strani oteževal napredovanje druge. Na teh položajih smo ostali do zgodnjih jutranjih ur, ne da bi bili v boju kakorkoli udeleženi. Z nalogo, za katero smo bili zadolženi, nismo imeli opravka, ker za to ni bilo pogojev. Skozi Racovnik smo se umaknili iz kraja in se za Grivo povzpeli na Vojaško cesto proti Prtovču. Pot smo nadaljevali do odcepa za Draboslovido, kamor smo prišli že z dnem. Sledil je kratek počitek. Bataljon je pot nadaljeval na Prtovč in po soteski Plenšaka proti Primorski. Zaradi bližine doma sem uspel preprostiti komisarja, da mi je dovolil dvodnevno odsotnost, ta pa se je zategnila na ves teden.

Drugi dan so enote zavarovanja v glavnem preživele mirno. Le nekaj patrol se je pojavilo na obhodu, brez namena vpada v dolino, ki so jih pa zlahka zavrnilo. Nerazumljivo je dejstvo, da sovražnik ne prvi in ne drugi dan ni poslal interventnih enot v pomoč, tako, kot je storil obakrat pri prejšnjih napadih. Je smatral, da je napad le zastrašujoč in bo posadka zdržala ali se je tako zanesel nanjo v pričanju, da bo z napadalci sama opravila? Morda, saj se je preko dneva napad prekinil in se je situacija popolnoma umirila. To pa je bilo tudi za sovražnika zavajajoče.

Z nočjo sta 2. in 3. bataljon ponovno stopila v akcijo. Napadla sta z vso silo. Borci 2. bataljona so se približali cerkvi in postojankama. Zdaj napade vršijo iz Betine hiše, tik ob župnišču. Branilci zaslutijo bližino nevarnosti, zato z zažigalnimi naboji zažgejo župnijski hlev ob Betini hiši, ki se zaradi bližine vžge. Od tu se je ogenj razširil na vse hiše, ki so strnjene druga ob drugi čepele v podnožju hriba, tako da je pogorela vsa Gasa. Spričo požara so se bili borci prisiljeni umakniti in se odmakniti iz bližine postojanke. Do jutra je ostalo premalo časa, da bi bataljon, ki je bil od postojanke odrinjen, to noč dosegel kakšen vidnejši uspeh.

Več uspeha je tudi to noč izbojeval 3. bataljon. Njegov napad je bil usmerjen k postojanki pri Levičniku. Napad je bil tako silovit, da posadka ni vzdrža-

la in se je umaknila v postojanko na Placu.

Tudi ta noč je bila prekratka za končni uspeh in bataljona nista uspela izkoristiti doseženega. Z dnem sta se zopet umaknili na izhodne položaje. Sile odpora so bile še vedno uporne in še niso popustile.

Topovski in minometni ogenj sta bila napadalcem v veliko pomoč. Prvi uspeh je bil dosežen že s tem, da je bil sovražnik pregan iz zvonika. To je borcem znatno olajšalo gibanje. Sledilo je obstreljevanje bunkerja na župnijskem vrtu, od koder so se sovražniki branili in napadali z minometom. Zaradi pomanjkanja streliva pa sta aktivnost morala omejiti, ne da bi opravila svojo nalogo. Vodstvo napada je odredilo, da zaradi preutrujenosti in izčrpanosti borcev 2. in 3. bataljon, ki sta bila v napadu udeležena obe prejšnji noči, imela pa sta tudi že nekaj izgub, zamenja s svežimi silami. V napad sta bila poslana 1. bataljon Gradnikove brigade, ki je bivakirala v Kališah, in 3. bataljon Kosovelove brigade, ki je bil na zavarovanju proti Sorici. 1. bataljon Gradnikove brigade je na položajih zamenjal 3. bataljon te brigade vzhodno od naselja, 3. bataljon Kosovelove brigade pa 2. bataljon na zahodu.

Sledila je še tretja noč napada. Sovražnikovi postojanki na Racovniku sta bili zdaj že prazni. S posadkami, ki so se od tam umaknile, so se okrepile postojanke na Placu. Borci 1. bataljona so sedaj mimo opuščenih postojank prišli do osrednjega dela Trnja po obeh straneh Sore. Sovražnik se je po umiku iz zvonika zatekel v nižje ležeče poslopje šole tik ob cerkvi. Tu je organiziral obrambo in se srdito branil. Skoncentrirane sovražne sile so se zdaj branile iz štirih stavb: iz šole, župnišča, Nacetove hiše in prosvetnega doma, zavarovanih z bunkerji in žičnimi ovirami. Napadalcu so že osvojili preddverje cerkve in se od tam skušali postopoma približati cilju, tj. župnišču. Plazeč se mimo šole so šele spoznali, da so tudi v njej Nemci kot predstraža glavni postojanki v župnišču. Zasuli so jih z ročnimi bombami in jih od tam pregnali. Zdaj so napadalec zasuli s strojničnim ognjem iz župnišča. Primorani so se bili umakniti nazaj v preddverje cerkve. Imeli so nekaj ranjenih.

Tu so se organizirali za ponovni napad, zdaj skozi osvojeno šolsko poslopje in Štrbencovo hišo. Od tu so metali eksploziv direktno v stavbo župnišča, vendar pa trdno grajeni in dobro utrjeni zgradbi ni napravil posebne škode.

Z zahoda je vso noč napadal 3. bataljon Kosove love brigade. Borci so ponovno posedli prejšnjo noč opuščene položaje v zdaj že požganih hišah in se tako ponovno nevarno približali župnišču, vendar tudi tokrat njihov napad ni bil posebno učinkovit. Okrepljen je bil s sodelovanjem partopa. Nekaj zadetkov je bilo sicer uspešnih, vendar so imeli bolj površinski kot globinski značaj. Enega njegovih zadetkov je bila deležna tudi Pavličkova hiša – Štalcova ob cerkvi. Na njenem zahodnem pročelju je napravila veliko luknjo, kar kaže na to, da to orožje še zdaleč ni bilo gotovo pri dosegu in izbiri ciljev. Močan pritisk napadalcev in učinkovit ogenj težkega orožja je sovražnika prisilil, da se je preko noči umaknil še iz postojanke v prosvetnem domu. Silovite eksplozije zadetkov so porušile zadnjo stran zgradbe, da se je zrušila v Soro. S tem je ta stran stavbe postala nezavarovana in kot postojanka neuporabna za obrambo. Zdaj so posadko štitali le še notranji tanki zidovi brez strelne zaščite. Zdaj se je sovražnik branil le še iz stavbe župnišča in Nacetove hiše. Odpor je bil s tem močno omejen, zato pa nič manj silovit. Postojanka kot celota se je močno zamajala, še vedno pa ni padla. Zmaga napadalcev še vedno ni bila popolna in še vedno vprašljiva. Nemci so zdržali še tretjo noč, pa čeprav je bila ta zanje najhujša.

Zdani se je in bataljona sta se od postojanke kot prejšnje dni odmaknila. Napad tudi to noč ni prinesel pričakovanega uspeha. Zato je bil predviden tudi še naslednjo noč. Do tega pa ni prišlo. Med tem so se varnostne razmere osvobojenega Cerkljanskega bistveno spremenile. Ker so bile vse brigade odsote, je to ostalo nezavarovano. Zaradi nevarnosti vpada sovražnih enot, ki je bil na vidiku, je štab divizije odredil, da se z napadom na Železnike preneha, enote pa napoti v zavarovanje.

Šele 21. novembra, tj. tretji dan napada, za sovražnike ni bilo nobenega dvoma več. Kar se v Že-

leznikih dogaja, je pravi napad. Zdaj šele je sledila pomoč napadenim. Dve ločeni pohodni koloni sta krenili iz Škofje Loke proti položajem Vojkove brigade. Ti dve koloni z močjo po kakih 70 mož sta imeli bolj nalogo opazovanja in pritegnitve naših sil kot preboja naših položajev. Njihova glavna pohodna kolona, katere naloga pa je bila prebiti se v napadene Železnike, pa je krenila v smeri Križne Gore. Ta prehod je štitala ena od čet 1. bataljona Prešernove brigade. Bataljon jih je pričakal pripravljen, tako psihično kot fizično. Iz lastne izkušnje so vedeli, kaj pomeni zavarovanje in da je prav od prihoda svežih sovražnih enot odvisna uspešnost napada v Železnikih. Z močnim ognjem so borci zadrževali kolono, ki se je razvila v frontalni napad in pritisnila z vso silo. Sledil je umik iz vasi. Ta je bil nujen. Borcem je že primanjkovalo streliva, sovražnik pa je zdaj napadel še z boka in pretila je nevarnost, da jih bo porinil proti Sori. Zato je sledil umik h glavnini bataljona na Lavtarski Vrh. Nemška kolona je vas zasedla in tam prenočila. Že naslednji dan so se nemške enote uspele neopazno prebiti preko Hrastnika, mimo položajev, ki jih je bataljon v teku noči posedel na pobočjih Bukovščice in Pozirna, skozi Ševlje v Selško dolino. Kolona kakih 250 mož je nadaljevala pot skozi Dolenjo vas in se pozno popoldne pojavila v Selcih. Prihajajoča pomoč pa je zakasnila. Prav tedaj je posadka, ki je zapustila Železnike, prispela tjakaj.

Zopet se je ponovila situacija kot pri zadnjem napadu na Železnike, ko Vojkova brigada ni opazila kolone, ki je prodirala v dolino. Tokrat se je to zgodilo 1. bataljonu Prešernove brigade, ki je, misleč, da bo sovražnik nadaljeval pot v smeri Bukovščice, kar bi bilo bolj umevno, zasedel položaje stran od poti, ki so jo izrabili Nemci, in tako kolone, ki je prodirala v dolino, sploh ni opazil.

Psihično uničena posadka postojanke, ki je čakala le še dokončni udarec, je začutila, da je pritisk nanjo popustil. Izkoristila je priložnost in zapustila še svoje zadnje oporišče v župnišču. Splet srečnih okoliščin je poskrbel, da ji je umik uspel brez vsake ovire. Tako so se pod večer 22. novembra hkrati umikali napadalci in napadenci. V raztegnjeni kolo-

ni so krenili iz župnišča po delu Racovnika in nato za Bravčkovo hišo po pobočju Kovaškega vrha vse do postojanke v Selcih. Naši so z umikom prehiteli. Če se to ne bi zgodilo, bi se pot umika za zdaj nezaščiteni posadko lahko usodno končala.

Kljub tolikemu obstreljevanju in trajanju napada posadka ni imela izgub. Imela je samo enega ranjenega. To dokazuje dobro utrjenost postojanke in dobro zaščitenost branilcev, po drugi strani pa neučinkovitost napadalcev in neprimernost njihovega orožja, ki je temeljilo predvsem na lahki osebni obožitvi in izpostavljanju žive sile.

Izkušnje so pokazale, da na papirju slabih borcev, ki jim ni do boja, ni podcenjevati. Branili so se izredno in vzdržali do zadnjih možnosti. Njihov odpor ni temeljil toliko na prepričanju kot pa na strahu. Vdati se niso hoteli, pobegniti pa niso imeli kam vse do momenta, ko je obroč napadalcev popustil. In prav tega so izkoristili, in to uspešno.

Na strani napadalcev tudi tokrat ni šlo brez žrtev. Iz vseh enot je skupaj padlo 13 borcev, od tega jih je samo Gradnikova brigada izgubila 7, 27 pa je bilo ranjenih, od tega 22 gradnikovcev.

Tudi ob tem napadu so se pojavile stare napake in pomanjkljivosti: slabo vodenje, slaba povezava med enotami, slabo obveščanje in alarmiranje. Zagotovo pa je svoj vpliv, ki se je odražal v pomanjkanju vodenja, imela izločitev poveljniškega kadra, ki je bil v večini ranjen in zato izločen že prvo noč napada. Negativne posledice so se odrazile tudi z za-

menjavo enot, ki jih je v dobri veri, da bodo prinesle hitrejšo zmago, izvedlo vodstvo zadnjo noč napada.

Ko so domačini spoznali, da so Železniki prosti, da je zadnja postojanka opuščena, so pionirji pohiteli za umikajočimi našimi enotami, ki so bile že na pohodu proti Primorski. Obvestili so jih o spremenjeni situaciji po izpraznitvi postojanke. Za uničenje posadke je bilo takrat že prepozno. Ta se je že preveč oddaljila od kraja. Del naših enot se je obrnil in pohitel nazaj. Tu so našli le še nekaj orožja in opreme, ki je bežeči niso uspeli odnesti s seboj. Ves arhiv in druge uporabne predmete so umikajoči se Nemci zažgali. Sicer pa niti posadka niti orožje v tem momentu nista bila pomembna, pomembno je bilo samo dejstvo, da je postojanka izpraznjena in da je ni več. Cilj je bil končno dosežen. Pot do hrane proti Gorenjski je bila za nekaj časa prosta.

Prepričani v hitro zmago so pripravljavci napada načrtovali tudi primerno proslavljanje. V ta namen je v kraj prispela tudi godba na pihala 31. divizije. Njena naloga je bila vzpostaviti zmagi primerno vzdušje in dvigniti moralo po opravljenem napadu in tolikih dneh prestopnega strahu. Svoje naloge pa ni opravila, ker zato ni bilo pogojev. Tri dni je bivačirala pri Kordežu v Grapi in pripravljena čakala na ugodni moment. Preden se je razširila vest, da je postojanka izpraznjena, se je ta iz kraja že preveč oddaljila in pri povratku naših enot ni bila udeležena.

Prihod naših v kraj je po toliko dneh napetosti in strahu za ljudi pomenilo pravo olajšanje. Žal je

Postojanka na Racovniku, ostanki Levičnikove hiše.

bilo to kratkotrajno. Vse ni potekalo tako, kot bi želeli. Že prvi večer po prihodu so partizani pripravili miting, ki pa se ga je po oceni zmagovalcev udeležilo premajhno število ljudi. Ljudje so bili še vedno pod pritiskom in so si želeli miru. Zmagovalci so to smatrali kot bojkot in polastila se jih je sla po uničevanju. "Če ne marate na ples, boste imeli kres," se je glasila zlohorna napoved. In res so še ta večer zagoreli kresovi. Pogoltnili so poslopja postojank, poleg teh pa še preostala poslopja, ki bi omogočila njihovo ponovno vzpostavitev. Že v teku napada je pogorela Muckova hiša na Racovniku, župnijski hlev in vsa Gasa, tj. Betna, Lizina, Bajtarjeva in Štrajnarjeva hiša, vse do Torkarja. Sedaj so zgorele še: Levičnikova hiša, prosvetni dom, mežnarija, župnišče in Nacetova hiša kot postojanke. Drugi večer so bili na vrsti cerkev, šola in sokolski dom. Močno poškodovane so bile hiše na Trnju: Vidmarjeva, Štrbencova in Pavelčkova, na Racovniku pa Bravčkova in Antonova.

Le požrtvovalnim gasilcem, ki so bili pritegnjeni v omejevanje katastrofe, gre zahvala, da ta ni bila še večja. V izredno težkih pogojih gašenja in kljub veliki požrtvovalnosti pa so bili s strani požigalcev deležni teroriziranja, obtožb saboterstva in celo groženj z orožjem. Sla po uničevanju je bila prevelika. Zdaj so se požigalci zavedli svojih dejanj. Toda bilo je prepozno. Ogenj je uničeval in uničil dobršni del Trnja. Zmaga je dobila grenak priokus, srd, ogorčenje in gnev krajanov. Toda greh je bil storjen in nič več se ni dalo popraviti. Osvobojeni Železniki so se znašli v ruševinah. Ljudje so rotili požigalce, naj vendar ne počno tega, rekoč: "A zdaj nam boste pa vse požgali?", pa so bili rezko zavrženi od nekega poročnika: "Če imamo mi na Primorskem vse požgano in porušeno, pa imejte še vi." Posebno je krajan prizadel požig cerkve.

Napad na Železnike je bil zasnovan na presečenju. Zato varovan v tajnosti. Neka aktivistka v kraju je bila o tem obveščena. Dobila je nalogo, da opozori prizadete sosede, naj se umaknejo na varno. Tega pa ni storila. Tako so bili vso prvo noč napada vsi, nekateri pa vse noči, izpostavljeni ognju,

sicer namenjenemu postojankam, ki pa ni izbiral ciljev. Stiskali so se znotraj domov, ki pa so bili v tem pogledu popolnoma nezaščiteni in niso nudili varnega zavetja. Tisti, ki so imeli možnost umika, so to storili že takoj naslednji dan in se umaknili na varno, bodisi k sorodnikom bodisi k znancem na Racovnik ali v Gorenji konec. Trnje je postajalo prazno. Žal se mnogi od njih, ki so se umaknili, niso imeli več kam vrniti. Mnogim razen golega življenja ni ostalo ničesar.

Valentin Petrač (Betin Tine) pripoveduje: *Gasa se je reklo poti, ki je vodila s Placa zadaj za župniščem proti Žnidarju. Tam sem bil v hiši, ki so ji pravili pri Beti, doma. Z obeh strani je bila obdana s stavbami, zato ji je tako tudi ime. Z leve strani v tej smeri je bilo na začetku župnišče, nato del župniškega vrta in Nacetova hiša, vzdolž župniškega vrta, ki je segal vse do glavne ceste, je stala hiša krojača Vidmarja. Z desne strani pa je bil najprej župnijski hlev, naprej po vrsti pa Betna, Lizina, Bajtarjeva in Štrajnarjeva hiša. Bila so to stara*

Gasa, imenovana tudi Cerkvena pot, pred napadom.

poslopja, zidana, z veliko lesenih opažev. Vse so bile umaknjene v podnožje hriba. Nacetova hiša je bila vključena v sistem zavarovanja postojanke – župnišča, zato so njene prebivalce po drugem napadu na Železnike izselili, jo primerno utrdili in jo z župniščem povezali z vkopanim jarkom. Sredi župniškega vrta je bil zgrajen bunker odkrite izvedbe, ki naj bi služil uporabi minometa. Tudi ta je bil povezan z vkopanim jarkom. Okrog in okrog je postojanko varovala zaščitna ograja iz bodeče žice. Na poti skozi Gaso so bili na obeh straneh župniškega poslopja postavljeni španski jezdec, s katerimi je bil prehod skozi Gaso onemogočen.

V hiši sva z mamo stanovala sama. Bila sva prva soseda župniškemu hlevu in zato nič manj izpostavljena ognju napadalcev kot postojanka sama. Prva noč napada je bila zame najhujša. Preživela sva jo doma. Hiša je nudila le malo varnosti. Vso noč sva prečepela ob stopnišču in pričakovala najhujše. Zunaj so se razletavale mine. Njih jek je bil oglušujoč. Treskalo je, bobnelo, regljale so strojnice. Ogenj napadalcev je bil dokaj razpršen, slabo usmerjen, zato ne bi bilo čudno, če bi pogodil tudi najino hišo. Noč je bila dolga, da nobena tako. Z dnem je streljanje ponehalo in situacija se je umirila. Čeprav še vedno pod vtisom strahu, sva dan pričela kot ponavadi. Nemci so hiteli odpravljat ponoči povzročeno škodo. Popoldne sva z mamo odšla k Torkarju. Mama je vzela punkelj in se kot ponavadi z njim pridružila Jožmanovima Franci in Beti, ki sta tam v prtiličju stanovali. Zaradi negotovosti naju ni bilo težko pregovoriti, da sva tam ostala vso naslednjo noč pa tudi še ves naslednji dan. Strah prejšnje noči je bil še vedno prisoten in naju je odvrnil od povratka domov. Poleg tega tudi nismo vedeli, če je bil napad, izvajan prejšnjo noč, opravljen. Tako kot midva so se umaknili tudi stanovalci drugih hiš. Vsi smo iskali zavetja. To noč je bila Gaso popolnoma prazna stanovalcev. Z nočjo se je ponovno pričelo. Zunaj je bil zopet trušč, eksplozije in regljanje strojnic. To noč so napadalci

že osvojili zgornji del Gase in napad izvajali iz neposredne bližine. Nemci ob spoznanju, da sedaj tudi napadalci napadajo izza zidov, ki jim nudijo vsaj nekaj zaklonov, in da niso več živa tarča, z namenom, da jih preženejo iz svoje bližine z zažigalnimi naboji, zažgejo župnijski hlev. Od tu se je ogenj širil naprej na našo hišo, nato pa povrsti z druge na drugo. V teku noči je pogorela vsa Gasa. Ogenj se je razširil tudi na Torkarjevo hišo, vendar ga je Torkarjev oče ne oziraje se na nevarnost, ki je pretila zunaj, uspel ukrotiti. Sreči je botrovala tudi debela snežna odeja. Tako sva zjutraj z mamo ostala brez vsega. Vse, kar nama je ostalo, sva imela na sebi, no, mami je ostal tudi punkelj. To je bila zame noč groze in obupa. Napad je z dnem pojenjal. Nismo pa upali na plano, kaj šele v bližino župnišča, da bi videli, kaj se je zgodilo z našim domom. Sledila je še tretja noč napada. To noč je bil ogenj še hujši. Pojenjal ni niti za trenutek. Česar napadalci niso dosegli v prejšnjih dveh nočeh, naj bi to noč. Zvečer smo bili še vedno pri Torkarju. Tu se nismo počutili več varne. Ponoči smo se skozi zadnja vrata zadaj za hišo umaknili k Žnidarju. Tu smo v njihovi kuhinji, ki je bila tik pod hribom in zato dokaj varna, v strahu prebili in preživeli noč. V hiši in okrog nje so bili vso noč napadalci. Ledena noč jih ni ovirala, da bi v napadu popustili. Nezavarovani pred mrazom, mokri, premraženi, lačni, neprespani so ščitili drug drugega in se vzpodbujali v boju. Noč je bila dolga, v pogledu detonacij najhujša. Prosvetni dom je bil močno poškodovan in je v teku noči v obrambi popustil. Njegova posadka se je zatekla v župnišče in se odslej branila le še s tega mesta. Zdaniilo se je in nastopilo je premirje. Orožje je utihnilo. Oddahnili smo se, srečni, da smo noč preživeli. Še vedno pa si nismo upali iz svojih zavetij. Vseskozi je bilo prisotno vprašanje, kaj bo prinesla naslednja noč, ker postojanka še ni bila premagana in je bila še vedno nevarna. Pozno popoldne se je razširila vest, da se partizani umikajo. To nam je pomenilo konec napada. Kmalu zatem pa druga, da so Nemci zapustili zadnje oporišče in se umaknili

iz kraja. Oddahnili smo se. To nas je pomirilo. Po toliko dneh skrivanja smo planili na plano. Prva pot mi je bila proti domu. Ni ga bilo več. Le ožgani zidovi so stali pokonci in ožgana okna so kot votle lobanje gledala v prazno. Gasa je bila mrtva. Popadla me je groza, kam zdaj. Kaj bo z nami. Otroško srce mi je v strahu in boli zadrhtelo. Brez vsega sva se popolni siroti z mamo podala na Racovnik. Tu naju je sprejel in nudil zaščito mamin brat Polde Dolenc (Crutov).

Umik Nemcev iz kraja je potekal preko mostu ob prosvetnem domu, po delu Racovnika, za Jegličevo hišo in naprej po gozdu do Selc. S seboj so nosili ranjenca, ki ni mogel hoditi. Pri Škovincu so zasegli konja in voznika Janeza Tolarja (Štancarjevega Janeza), ki naj bi ga odpeljal v Selca. Obstajajo trditve, da so tega ranjenca partizani zajeli. Izstopa vprašanje kdo, saj na celotni poti do Selc ni bilo nobene naših enot. Zagotovo pa ranjenca na pot niso poslali brez spremstva. Če bi se spremstvu kdorkoli zoperstavil, bi prišlo do streljanja, to pa se ni zgodilo.

Še isti večer so se Nemci okrepljeni s silami, ki so že prispele do Selc, zopet pojavili v Železnikih. Po desnem bregu Sore so mimo mlina prišli do lip pred Jegličevo domačijo. Naprej niso poskušali. Zadržali so se le krajši čas, izstrelili v smeri Ra-

Zadnje oporišče branilcev, župnišče, po požigu.

covnika nekaj rafalov in se po isti poti vrnili nazaj v smeri Selc.

Takoj prvi večer, ko je naša vojska zasedla Železnike, je organizirala miting. Ta ni bil posebno obiskan, kar so smatrali za žalitev, češ, mi smo

za vašo osvoboditev izpostavljali svoja življenja, zdaj pa do nas tako hladen odnos. Še ta večer so zagorele: Levičnikova hiša, prosvetni dom, župnišče, mežnarija in Nacetova hiša. Že naslednji večer pa: cerkev, šola in sokolski dom.

Naslednji dan smo se podali na pogorišče doma. V upanju, da je ostalo kaj, kar bi se še moglo uporabiti. Razočarani smo ugotovili, da ni ostalo nič, da je vse pogorelo. Ogenj je pogoltnil vse najino skromno premoženje. Ožgani zidovi so nosili sledove borbe. Le prazni tulci so ležali križem po prostorih kot dokaz, da so bili napadalci tu tudi še potem, ko je bila hiša že pogorišče.

Pri stricu sva ostala nekaj dni, toliko, da je največja duševna stiska popustila. Treba je bilo začeti znova. Ne vem, kdo in kako naju je napotil v prazne prostore stare jugoslovanske orožniške postaje. Tja sva se naselila brez vsega. Dobri ljudje so naju oskrbeli z najnujnejšim. Res skromno, toda podarjeno iz skromnih razmer, v katerih so takrat Železnikarji živeli, toplo. Treba je vedeti, da z mamo nisva bila edina pomoči potrebna, na tem so bili vsi zdaj bivši prebivalci Gase.

To stanovanje sem po vojni odkupil in tu stanujem še danes.

Ko sva z mamo stopila v to stanovanje, sva tam našla truplo mladega borca – napadalca na postojanko pri Mucku. Tu je ležal že dolgo, saj je od napada na to postojanko minilo že 7 dni. Vse kaže na to, da so se napadalci prebijali proti postojanki iz hiše v hišo. Tu so se ji že močno približali. Vmes je bila le še ena sama hiša. Iz smeri Strojenca ga je tu prehitel rafal, izstreljen iz lastnih vrst. Ležal je v mlaki krvi. Truplo so kasneje odnesli moški, ki so tudi sicer pobirali trupla padlih v tem boju na celotnem področju Železnikov. Srh se me poloti, ko se spomnim, kako sva z mamo odstranjevala madež krvi, ki so jo suhe deske na podu v toliko dneh vsrkale vase. Zanimivo je, da branilci postojanke pri Mucku bunkerja Za mlečjem ob napadu sploh niso uporabili. Naši so ga ob velikem tveganju samo zasedli in ga zatem uporabljali kot svojo zaščito. Počasi se je situacija umirila. Napetost je

popustila in zaživelimi smo času in razmeram primerno kolikor toliko normalno življenje. Vedno novi dogodki so zasenčili prestano gorje, nikoli pa ga niso pahnili v pozabo.

23. novembra zvečer je zgorela cerkev. Požigalci so podtaknili ogenj na dveh koncih, ob vhodu v zvonik in desni zakristiji. V zvoniku so zgoreli podesti in stopnišča. Ogenj se je dvigal navzgor in zajel obese zvonov, nato pa še ostrešje. Vročina je bila tolikšna, da so se zvonovi topili in v kosih padali na obok preddverja. Najdlje se je upiral veliki zvon, težak okrog treh ton, ogenj je premagal tudi njega. Še vedno cel se je odrgal od svoje obese in zgrmel v globino. Kar mu je bilo napoti, je vse potegnil s seboj, prebil obok nad preddverjem in tu obležal razbit v kosih. Iz zvonika se je ogenj razširil na kor, kjer so zgorele orgle in vse, kar je bilo lesenega, naprej pa se je razširil še na ostrešje cerkve. Ostrešje je pogorelo v celoti, z njim pa še veliko cerkvenega inventarja in arhivskega gradiva, bander in praporov,

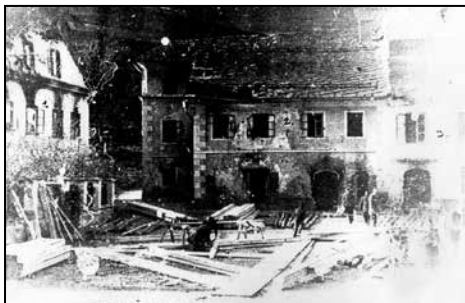

Cerkev v ognju.

del občinskega arhiva in arhivov raznih društev, ki so jih tam v veri, da bodo na varnem pred okupatorjem, shranili ozaveščeni krajanji. Podtaknjeni ogenj v zakristiji je zajel in uničil ves inventar, opremo in

Požgana cerkev in mežnarija.

Izdelava zasilnega ostrešja za cerkev, januar 1945.

obleko, se razširil v t. i. Johanov žagred in tudi tu uničil vse, kar je bilo gorljivega. Ognjeni zublji so silili skozi odprtine v obok prezbiterija. Vročina, ki se je razvila, je bila tako visoka, da je poškodovala tudi sliko na glavnem oltarju.

V Naslednjih dneh so domačini Pavel Tavčar, Jakob Tavčar, Konrad Triler, Mici Primožič - Dvejstka, Marta Pegam (Plajbova) in še mnogo drugih žena in otrok odstranili iz cerkve vse relikvije in preostali inventar in jih prenesli v izpraznjeno garažo Vika Benedika. Cerkev je popolnoma opustela. Odstranjena so bila celo vrata tabernaklja. Le slika na glavnem oltarju, ki je bila poškodovana, je ostala na svojem mestu.

Razbitine zvonov so v strahu, da bi jih okupator odpeljal kot surovino, starejši moški, ki so po mobilizaciji še ostali doma, prepeljali na Jesenovc in jih na mestu, kjer je stala stara fužina, zakopali. Tam so ostali do konca vojne. Da se škoda na cerkvenem objektu ne bi še povečevala, se je takoj pristopilo k zasilni izdelavi ostrešja in njenemu pokritju. Strokovno je delo vodil Matevž Šolar (Muhovc iz Selc), organizacijo pa sta vodila Pavel Tavčar in Jakob Tavčar. Tesarska dela so v celoti opravili Jakob Tavčar in bratje Arnol - Cvetko, Jože in Stane. Morda tudi še kdo drug, če ne drugod, pri njegovi postavitvi. Les so darovali okoliški kmetje, največ pa ga je bilo iz

gozdov Gustava Egra. Potrebne prevoze so opravili imetniki konj. Vse delo je bilo opravljeno brez vsakih nadomestil. V splošno zadovoljstvo ljudi je bila cerkev v februarju zasilno pokrita in tako zavarovana pred nadaljnim propadanjem. Taka je pričakala osvoboditev v maju leta 1945 in taka je ostala še nekaj let.

Vse ostale stavbe, uničene v času napada in po njem, so ostale nezaščitene. Česar ni opravil ogenj, je sedaj opravila zima. Stavbe so bile tako načete, da so se razen prosvetnega in sokolskega doma po vojni porušile in odstranile. Jedro Placa se je izpraznilo.

Vojna je še naprej terjala svoj davek. Zdaj naj bi Železniki dali še zadnje, kar so premogli, živo silo. 29. novembra je bila izvedena splošna mobilizacija vseh moških v starosti od 17 do 50 let. To so bili le še možje starejših letnikov, večinoma družinski očetje. Napoteni so bili večinoma v borbene enote, npr. v Brigado Janka Premrla - Vojka, le peščica pa jih je ostala v Škofjeloškem odredu na domačem terenu. Tu so srečneži, ki so preživeli, ostali do konca vojne.

Doma so ostali le še otroci in mladina v starosti manj kot 16 let, starčki in žene, brez vsake oskrbe, prepuščeni lastni iznajdljivosti za preživetje. Glad je kot nikoli dotlej botroval prenekateri družini. To so bili trenutki iztreznitve, grenkobe pa tudi razočaranj. Svoboda je terjala davek tudi tega sloja.

Škofjeloškemu odredu je kmalu zatem pripadla častna naloga, da s svojimi enotami zavaruje novo osvobojeno ozemlje, ki ga je 31. divizija s padcem postojanke ustvarila. To nalogo je dosledno opravljal v okviru svojih moči. Postal je njihova domicilna enota.

Dražgoše

*Razsuto znamenje stoji ob poti,
Marijin kipec v travi tam razbit,
tam dalje plot ožgan in zrušen zid,
le vranov črnih krik tišino moti.*

*Kje zdaj so hrami beli, kje dom moj,
kje smeh deklet in pesmi so igrive?
Le Bog na križu sredi božje njive
strmi v grobove sveže pod seboj.
Krvavi jezdec so šli tod mimo,
nesoč le smrt ljudem in ogenj v hiše.
Sirot nebroj odjokalo je v zimo.*

*Zdaj bratov pest jeklena sodbo piše,
prokletcem tem grozi: Naš čas prihaja!
Smo v moči dvignili se k vam – in više!*

Avtor: Vinko, neznan, pisano v l. 1943.
Ohranila Milica Peternelj, Tonetova iz Selc.

"Krvavi jezdec so šli tod mimo" – Dražgoše, januar 1942.

Okno. Foto: DECOP